

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE
EXAMINATION**

KREITI YA 10

**SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA BOBEDI
(LEPHEPHE LA BORARO)**

MEPUTSO: 80

NAKO: 3 DIIRI

Palomka ya matlakala a dipotšišo ke 6.

125 3 S

DITAELO GO BALEKWA

- Lephephe le na le ka dikarolo tše **NNE** e lego, A, B, C le D.
 - Karolo ya A ke **ditaodišo**, B ke **ditšweletšwa tša tirišano tse telele**,
 - C ke **ditšweletšwa tša kgakollo tse kopana**, D ke **ditšweletšwa tša tsebišo,melaetša le mahlakorentši**.
 - Bala dipotšišo ka tlhokomelo gore o se hlahlathe.
 - Araba potšišo e **TEE** fela karolong ye nngwe le ye nngwe.
 - Thoma potšišo ye nngwe le ye nngwe letlakaleng la yona.
 - Ngwala ka bothakga le mongwalo wa go balega.
 - Moithuti o tla fiwa meputso ya go **rulaganya le badišiša**.
 - Sengwalwa se sengwe le se sengwe se rulaganywe ka lenaneo la go swana le mmepe wa monagano goba lenaneo leo le ka go thušago go rulaganya sengwalwa sa gago.
 - Hlokomela morero le sebopego sa sengwalwa se sengwe le se sengwe go ya ka go fapanwa ga dinyakwa tša sona.
 - Dingwalwa ka moka di ngwalwe ka Sepedi.
-

KAROLO A: TAODIŠO

Kgetha e tee ya dihlogo tše di latelago gomme o ngwale taodišo ye e ka bago mantšu a a 100 - 150 ka yona.

1. Afrika- Borwa ye mpšha ya temokrasi.

- Laetša ka moo tša mmušo wa kgale di re bušeditšego morago.
- Laetša dipolo tša tokologo le ka moo batho ba ipshinago ka yona.

GOBA

2. A ka se sa utswa gape.

- Laetša gore ba mo dirile eng ka morago ga go utswa.

GOBA

3. Laodiša bophelo bja gago ka morago ga lehu la tatago yo o bego o mo tshepile.

- Laetša gore o be a go thuša bjang bophelong.
- Laetša ka moo o bonago bokamoso bja gago ka ntle le yena.

GOBA

4. Ge papadi e fela go ile gwa senyega. Hlaloša.

- Hlaloša gore go diregile eng.
- Ka baka la eng.
- Tiragalo e feleditše kae.

GOBA

5. Maikhuto motsemogolo wa kappa le ba lapa la gešo.

- O ka laetša tše di latelago :
- Moo le bego le dula gona le tšeо le begoeo le ithutilego tšona

[40]

KAROLO B: DITŠWELETŠWA TŠA TIRIŠANO TŠE DI TELELE.

Kgetha se TEE sa ditšweletšwa tše di latelago gomme o ngwale mantšu a 80 – 100 ka sona. Ge e le lengwalo mantšu a akaretše atrese, madume , mmele le mafetšo.

- Thabo le Kgotso ke masogana a maikarabelo.A dutše a iketlile gomme a bolela ka Afrika –Borwa ka 2010. Thabo o bona ka moo 2010 e tlogo ba le mohola kudu nageng ye le go badudi ba yona mola Kgotso a sa nape a kwana le Thabo. Ngwala poledišano gare ga masogana a a mabedi.

GOBA

- O bone tsebagatšo ye pampiring, ya go kgahla, wa kgopela batswadi ba gago go ya moo le bagwera ba gago. Ka manyami ga se la ipshina ka tše ba di tshephišitšego baeng.Ba be ba le ganetša go dira tšohle tše ba di ngwadilego tsebagatšong. Wena bjalo ka mmelaedi, ngwalela ba Mokgaritswane Game Lodge lengwalo o laetše go se kgotsofale ga gago.

**MOKGARITSWANE
GAME LODGE
LEŠOKA LA DIPHOOFOLO**

Etela Mokgaritswane Game Lodge o iphsine ka tše di latelago :

- Go ralala le lešoka la diphoofolo, wa ipshina ka go bogela tlhago mesong.
- Go bona dinkwe le dikwena.
- Go tsoma diphala mosegare
- Go orela letšatši maswikeng
- Go bona dinoga le digagabi ka mehuta.
- Go rutha letšatši ka moka.
- Go beša nama mantšiboa.

GOBA

- Mogwera wa gago o humane lengwalo la B Admin gomme o dira moletlo. O go kgopetše go tla go bolela sebakeng sa bagwera ka letšatši leo. Ngwala polelo yeo o tlogo e fa ka letšatši leo.

[20]

KAROLO YA C: DITŠWELETŠWA TŠA KGAKOLLO TŠE KOPANA.

Kgetha se TEE sa ditšweletšwa tše di latelago gomme o ngwale mantšu a e ka bago a 60- 80 ka sona.

- Ke beke ya pontšho le hlalošo ya dithuto unibesithing ya kgauswi. Bjalo ka moemedi wa kreiti ya 10, o kgopetšwe go romela molaetša ka e-meile go ba Botša gore sekolo sa lena se tliša baithuti ba kreiti ya 10.

- Laetša tše di latelago :
- Go tla baithuti ba ba kae.
- Ba tlo tla ka letšatši le fe , ka nako mang.

GOBA

- Makgolo wa gago o hlokofetše ngwagola.Ba lapa la geno ba itokišetša go mmeela Leswika. Ngwalela mogwera wa gago karata ya taletšo go tla pulong ya leswika.

GOBA

- Motswala wa gago ga a sa tla sekolong ka ge a hlokometše batswadi ba gagwe bao ba lwalago kudu ka baka la HIV/AIDS. Mo ngwalele SMS o mo dumediše o be o mo kgothatse seemong seo a lego go sona. (10)

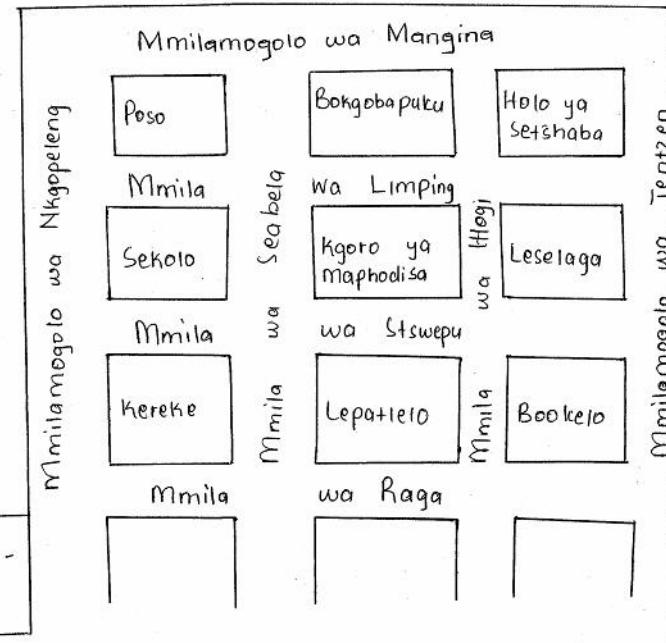
KAROLO D :DITŠWELETŠWA TŠA TSEBIŠO, MELAETŠA LE MAHLAKORENTŠI.**POTŠIŠO 4**

Kgetha se TEE sa ditšweletšwa tše di latelago gomme o ngwale mantšu a e ka bago a 60 – 80 ka sona.

- Moratho wa gago o bala kreiti 1, o nyaka go mo ruta gore a kgone go itirela a sa gola. O rata go thoma ka go mo ruta go itirela komiki ya teye. Ngwala kgato ka kgato ka moo o ka mo hlalosetšago gore a kgone go dira teye.

GOBA

2. James o tlo fologa pese boemapese, o ya go boga papadi lepatlelong.O swanetše go feta a bušetša puku bokgobapuku. O šomiša sethalwa se , hlaloša ka moo a ka sepelago ka gona gore a fihle ka pela lepatlelong. Laetša gore o tlo feta mebila efe le meago efe.

GOBA

3. O kwele ka sekolo sa marega seo se tlogo ba gona toropong ya motse wa geno Ngwala tsebišo yeo e ka phatlalatšwago.

GOBA

4. Ngwala postara yeo ka yona o ka thušago go thibela tšhomisompe ya basadi le bana.

(10)

PALOMOKA YA TLHAHLOBO :

80

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE
EXAMINATION**

KREITI

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA BOBEDI

LEPHEPHE LA PELE

MEPUTSO: 80

NAKO: 3 DIIRI

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 8.

125 1 S

DITAELO GO BALEKWA

1. Lephephe le le arotšwe ka dikarolo tše THARO , e lego A , B le C.
2. Araba dipotšišo ka moka.
3. Karolo ye nngwe le ye nngwe e ngwalwe letlakaleng la yona.
4. Badišiša ditaelo ka šedi, gore o kgone go araba dipotšišo go ya ka moo o laelwago.
5. Itswalanye le dipotšišo pele o ka thoma go di fetola.
6. Tatelano ya dikarabo e swane le ya dipotšišo.
7. Ngwala ka bothakga, o šomiše polelo ya maleba ye e hlwekilego.

KAROLO A : TEKATLHALOGANYO.**POTŠIŠO 1.**

Bala poledišano ye e latelago ka kwešišo gore o kgone go araba dipotšišo tša go latela.

Mogale : Hei, lehono gona ka tla ka iphsina ka mmino wa Bamba. Gape o a opela mosetsana yola.
Ka hwetša lentsu la gagwe o ka re ke molodi wa nonyana.

Hlele : Go be go tloga go le bose. Ke no selekišwa ke go hloka taolo ga babogi ba bantsi. O bone ka mokgwa wo ba bego ba emaema ka gona? Bangwe ba be ba bile ba itshwaretše dikgang go hlakahlakane.

Mogale : A kere batho o a ba tseba, ba ka go seleka. Ba sa na le kgopolو ya gore tša etwa ke tshadi pele di wela ka leopeng. Ba itaetša gore ba be ba tšhaba lesogana lela la Bamba e lego Sam. Gape ge a be a le gona, batho ba be ba eba le maitswaro. Ge o be o ka mo kwa a kgala motho wa go tšwa taolong , o be o tla mo kwela bohloko.

Hlele : E le gore o be a ile kae Sam le yena? gape batho bale ba nyakile go hlakahlakantsha tiragalo yela.

Mogale : Kgane ga se wa kwa gore ba kgaogane? Gape ba rile go kgaogana Sam a lesa maikarabelo a gagwe kua sehlopheng sa mmino. Sa go thabiša ke gore Bamba o bile mosadi, a tšwela ka mošomo wa gagwe ka bothakga.

Hlele : Go kgaogana ga bona ke no go topa ka tsebe go batho ba ke bego ke dutše kgauswi le bona. Ba be ba bolela gore go a kwala gore Sam ga a gona, ba bile ba sola le basetsana bale ba go letša.

Mogale : Ba na le maaka, diletšo tšela di be di lla gabotse, ge di hlakanana le lentšwana la Bamba gona di be di tloga di tšweletša mmino wa maemo a godimo.

Hlele : O dirile botse Bamba a se tlogele mošomo le ge a se sa humana thekgo ya Sam.

Mogale : Gape e be e tla ba gona ge a bolaile talente ya gagwe.

Hlele : Go lokile , e re ke tsene ka mo go Sello, ke na le ditabanyana le yena mothaka yola.

Re hlwele mmogo, re tla bonana gosasa.

Dipotšišo.

- A. 1. Naa temana ye e bolela ka eng? (2)
- 2. Tsopola lefoko go tšwa temaneng leo le laetšago gore Bamba o kgotleletše tše a kopanego natšo bophelong. (1)
- 3. Ke eng seo se laetšago gore babogi ba bangwe ba mmino wa Bamba ba sa phela lefaseng la kgale? (1)
- 4. Ke eng seo se selekilego Hlele nakong ya ge Bamba a opela? (1)
- 5. Hlele o ra go reng ge a re ke no topa ka tsebe? (2)
- 6. Efa maina a dikapolelo tše di šomišitšwego dikafokong tše di latelago:
 - (a) ...o kare ke molodi wa nonyana. (1)
 - (b) ...ge a bolaile talente ya gagwe. (1)
- 7. Laetša gore dikapolelo tša ka godimo di ra go reng go ya le ka mo di dirišitšwego temaneng. (2)
- 8. Go dirišitšwe retšistara ya mohuta mang mo temaneng? Tsopola lentšu la go thekga karabo ya gago. (2)
- 9. Naa poledišano ya Mogale le Hlele e tšweletša khuduego efe ya maikutlo. Fahlela karabo ya gago. (2)

10. Tsopola seema go tšwa temaneng. (1)
 11. Efa tlhaloso ya seema seo. (2)
 12. Naa dikgopoloo tša gago ke dife mabapi le seema seo? (2)
- [20]

B. Lebelela seswantšho se se latelago gomme o arabe dipotsišo ka sona.

1. Ge o lebeletše seswantšho se, mošomo wa monna wa lekgowa ke eng? (1)
 2. Batho ba ba bonala ba le lefelong lefe? (1)
 3. Ge o lebeletše mosetsana yo, bothata bja gagwe o bona e le eng? (2)
 4. O ka lemoša bjang baswa ba geno go phefa bothata bjo? (2)
 5. Molaotheo wa naga ya geno o reng ka batho ba go nyaka thušo ya kalafo fela ba se na tšhelete? (2)
 6. O ka fa seswantšho se hlogo e fe? (2)
- [10]

PALOMOKA YA KAROLOA: **30**

KAROLO B : KAKARETŠO.

Bala temana ye e latelago gomme o fe dikgopololo tše mongwadi a di tšweletšago ka mantšu a gago.Kakaretšo ya gago e se fete mantšu a lesomehlano.

Mokibelo o ile a kwešwa bohloko ke bana bao batswadi ba bona ba hlokofetšego ka lebaka la HIV/AIDS. Bjale ka rakgwebo wa go tuma motseng wa gabu, ga se a ka a rata go ka ipshina ka mahumo a gagwe mola batho ba bangwe ba hlaka. O ile a aga ngwako o mogolo gomme a bea bana bao ka go wona. O dirile se ka kwano le mosadi wa gagwe Maria. Maria o be a rata bana ba bjalo ka bana ba gagwe. O be a ba hlokomela ka tšohle tše ba di hlokago. O ile a thwala basadi ba babedi ge palo ya bana ba e golela godimo. Basadi ba le bona ba ile ba ikgafa go hlokomela bana ba.Ba be ba ba fa lerato , ba ba apeela, ba ba hlatswetša, ba ipha nako ya go dula ba tšea le bona dikgang ba bile ba šielana ka go lala le bona. Mokibelo yena o be a tšwela pele ka dikgwebo tša gagwe. a boa mathapama a tlo fa bana dijo. Ge a bolela Mokibelo o re :"Pelo ya ka e thaba kudu ge ke bona bana ba ba thabile". Difahlego tša bana ba di be di tletše ka lethabo go laetša gore ba hwetša tlhokomelo ya maleba.Mokibelo o swaragane le go aga sekolo, seo a rego o nyaka gore bana bao ba tsene gona. O re o dira se gore a tle a kgone go thwala barutiši bao a tshephago gore ba tla swara bana bao ka moo yena a dumago. O ikemišeditše go ba lefa ka tshwanelo.

(10)

PALOMOKA YA KAROLOB: 10

KAROLOC : THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠOPOLELO.**POTŠIŠO 3.**

Bala temana ye e latelago gore tle o kgone go araba dipotšišo tša go latela:

Batho ba bangwe ba ikgopolela ba le noši. O hwetša motho a kgorametše mogala wa bohole a sa nyake go fetša go bolela mola batho ba nyaka go o šomiša. Ba tla re kgane ba lebelela nako ba sa fetše ba re kgane o tla kwešiša gwa no swana. Gape motho o swanetše go šomiša mogala wa bohole metsotso e meraro fela gore a fe ba bangwe sebaka.

Dipotšišo.

1. Efa lehlalosetšagongwe la lentšu le 'ikgopolela' gomme o hlame lefoko ka lona. (2)
2. Ngwala lentšu le 'mogala' ka bontši o be o le šomiše lefokong. (2)
3. Tsopola lešala go tšwa temaneng gomme o le šomiše lefokong. (2)
4. Naa mošomo wa lentšu le 'gore ' mo temaneng ke eng? (2)
5. Tsopola sekafoko sa go laetša kganetšo go tšwa temaneng. (2)

[10]

POTŠIŠO 4

- A. Lebelela seswantšho se se latelago ka hlokomelo gore o tle o arabe dipotšišo ka sona.

BOTHO

Batho ke go thušana bophelong.

A a kitimišetšwe bookelong.

O be a tagilwe

Dipotšišo.

4.1	1. Naa ge o lebelela seswanšho se , go direga eng? (2)

2. Naa hlogo ye e tswalana le seswantšho se? Fahlela karabo ya gago. (2)

3. Ke ka baka lang hlogo ye e ngwadilwe ka ditlhaka tše dikgolo? (1)

4. Ke ka baka lang mafoko a mo seswantšhong a ngwadilwe ka ditlhaka tše nnyane? (1)

5. Lentšu le ‘tagilwe’ ga le amogelege, re ka šomiša lentšu le fe sebakeng sa lona? (1) |
|-----|--|

- 4.2 Lebelela lefoko le gomme o arabe dipotšišo ka lona.
Morena Thobejane o tlide?

1. Khutsofatša leina le 'morena' (1)
 2. Šomiša khutsofatšo ye o e tsebago lefokong la go kwagala. (1)
 3. Naa mošomo waleswaodikga mo lefokong le ke eng? (1)
- [10]**

POTŠIŠO 5

Bala temana ye e latelago gomme o arabe dipotšišo tša go latela :

Ditaba tša radio tikologong ya gešo di balwa ke monna yola wa go hloka maoto. O ratwa ke batheeletši. Ge o ka mo kwa a gaša papadi, lenaneo la go dumediša le la tša manyalo o tla kgotsofala. Bagaši ba bangwe ge ba šetše ba tšwafa go šoma, ba re a gaše mananeo ka moka ka gore o na le bokgoni ebile o kgahla batheeletši.

Dipotšišo

1. Ngwala lentšu le tee sebakeng sa lefoko leo le thaletšwego. (1)
 2. Tsopola lediri leo le tliego ka mokgwa wa tirwa go tšwa temaneng. (1)
 3. Šomiša lediri leo lefokong la go kwagala. (1)
 4. Tsopola lentšu leo le šomilego bjalo ka lethuši go tšwa temaneng. (1)
 5. Šomiša lentšu leo mafokong bjalo ka :
 - (i) lethuši (1)
 - (ii) lediri. (1)
 6. Naa fegelwana lefokong le le latelago e šoma eng?
Ge o ka mo kwa a gasa papadi, lenaneo la go dumedisa le tsa manyalo o tla kgotsofala.
(Kgetha karabo ya maleba go tše di latelago)
 - (i) Go gatelela taba. (1)
 - (ii) Go laetša tswalano. (1)
 - (iii) tliša kwešišo (1)
 7. Laetša mohlala wa polelo ya go hlalefetša go tšwa temaneng. (2)
 8. Ngwala lelatodi la lentšu le 'kgahla' (2)
- [10]**

POTŠIŠO 6

Bala temana ye e latelago gomme o tle o arabe dipotšišo ka yona.

Diphedi di rata selemo. Selemo ke sehla seo dipula di nago. Naga e a talafala, diphooftolo tša ipshina ka mafulo a matale le meetse a mantši. O tla kwa melodi ya dinonyana le mello ya diphooftolo ka mehuta di thabetše mokhoro.

Dipotšišo.

1. Tsopola sediri, tiro le tirwa lefokong le le thaletšwego. (3)
 2. Hlama lefoko la gago o laetše sediri, tiro le sedirwa. (1)
 3. Lefoko le le thaletšwego ke la mohuta mang? Kgetha karabo mehuteng ye e latelago:
 - (i) Lefokonolo/Lefokotee
 - (ii) Lefokontši
 - (iii) Lefokofokwane(1)
 4. Fahlela kgetho ya karabo ya gago go 3. (1)
 5. Lentšu le ‘mello ‘ go tšwa temaneng le wela go dingwalwatshwana. Šomiša lentšu le mafokong a mabedi go laetša gore a ngwalwa go swana a ba le ditlhhaloso tša go fapano. (2)
 6. Efa nyenyefatšo ya lentšu le ‘mantši’ o be o le šomiše lefokong la go kwagala. (2)
- [10]

PALOMOKA YA KAROLOC:	40
PALOMOKA YA LEPHEPHE KA MOKA :	80

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE
EXAMINATION**

KREITI YA 10

SEPEDI LELEM E LA GAE

LEPHEPH E LA BORARO

MEPUTSO: 100

NAKO: 3 DIIRI

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 4.

103 3 H

DITAELO:

- Lephephe le arotšwe ka dikarolo tše **NNE** e lego, A, B, C le D.
 - Karolo ya A ke **ditaodišo**, B ke **ditšweletšwa tša tirišano**,
 - C ke **ditšweletšwa tša kgakollo**, D ke **ditšweletšwa tša sebišo, melaetsa mahlakorentši**.
 - Bala dipotšišo ka tlhokomelo gore o se hlahlathe.
 - Araba potšišo e **TEE** fela karolong ye nngwe le ye nngwe.
 - Thoma potšišo ye nngwe le ye nngwe letlakaleng la yona.
 - Ngwala ka bothakga le mongwalo wa go balega.
 - Moithuti o tla fiwa meputso ya go **rulaganya le go badišiša..**
 - Sengwalwa se sengwe le se sengwe se rulaganywe ka lenaneo la go swana le mmepe wa monagano goba lenaneo leo le ka go thušago go rulaganya sengwalwa sa gago.
 - Hlokomela morero le sebopego sa sengwalwa se sengwe le se sengwe go ya ka go fapanwa ga dinyakwa tša sona.
 - Dingwalwa ka moka di ngwalwe ka Sepedi.
-

KAROLO YA A: DITAODIŠO

POTŠIŠO

- Kgetha e TEE ya ditaodišo tše di latelago gomme o ngwale taodišo ya mantšu a 400-450:
 1. Sekebekwa se tsene ka phapošingborutelo. Sa ntšha sethunya sa thuntšha morutwana yo mongwe pele ga ba bangwe. Barutwana le barutiši ba ntšhitše mahlo ka letšhogo, ebile ba gopola le go tlogela sekolo ka ge ba sa šireletšega.
Etšwang tema!
 2. Matome le Paulina ba Iwele ka phapošingborutelo mathapama mo nakong ya go ithuta. O hlatsé ya tiragalo ye. Anegela hlogo ya sekolo ka seo se iragetšego.
 3. Batswadi ba gago ba go gapeletša go dira Dithuto tša Kgwebo (Business Studies). Bontšha maemo a gago ka go ngwala taodišoboitlhalošo.
 4. 'Khomphutha e tšeetše batho mešomo'. Na o a dumela goba aowa?.
 5. Bašemane le banenyana ba swanetše go fiwa maikarabelo le mešomo ya go se swane. A o kwana le taba ye?
- (1 × 50) [50]

KAROLO YA A: 50

KAROLO YA B: DITŠWELETŠWA TŠA TIRIŠANO TŠE DITELELE

POTŠIŠO 2

- Kgetha e TEE ya ditšweletšwa tše di latelago o ngwale botelele bja. mantšu a 180-200.
 1. Go na le lenaneo la radio/thelebišene leo le go kgopišago. Ngwalela ba Lekgotlakgašo (SABC) **lengwalo** leo ka lona o ntšhago maikutlo a gago.
 2. Lekgotla la baithuti ba sekolo sa geno le kgopetšwe go kaonafatša lebala le le lego kgauswi le sekolo. Wena, bjalo ka modulasetulo wa lekgotla la sekolo, ngwalela ramotse wa selegae **pego** mabapi le projeke yeo.
 3. Ga le kgotsofatšwe ke ka fao morutiši wa lena a le rutago Sepedi ka gona. Ngwalelang Hlogo ya lefapha la dipolelo (HOD) **memorantamo** wa dillo tša lena.
 5. O kgethilwe go ba mongwaledi wa Lekgotla la Baithuti ba sekolo sa geno. Ngwala **lenaneothero le metsotsos** ya kopana yeo le bego le e swere moo le bego le boledišana ka ga yunifomo ya sekolo sa lena.
- (1 × 30) [30]

KAROLO YA B: 30

KAROLO YA C: DITŠWELETŠWA TŠA KGAKOLLO TŠE KOPANA

POTŠIŠO 3

- Kgetha setšweletšwa se **tee** fela go tše di latelago, gomme o ngwale botelele bja mantšu a 120-150 ka sona.

- O sa tšwa go bulu feme ye mpšha, bjale o nyakana le mošomi yo a ka tlatšago sekgoba se se rilego femeng ye ya gago. Bjale, hlagiša ka moo o ka tšweletšago **kwalakwatšo** ya mošo o wo pampiring ye e tsebegago ya 'Sunday Times' ya 25 November 2006.
- Mogwera wa gago o sa tšo fetša go amogela dipolo tša mphato wa Marematlou, moo ebilego a tšweletšego ka dinaletšana tše tharo dithutong tša Sepedi, Meetse le tša Maphelo. Mo ngwalele **poskarata** ya go mo lebogiša.
- O bile yo mongwe wa bao ba thopilego sefoka. O filwe thekete ya mahala ya go ya Moše-a-mawatle kua Jeremane go yo bogela kgwele ya maoto ya sebjana sa lefase sa 2006. Ngwala **taeri** ya matšatši a šupago ka aitemogelo a ditiragalo tša letšatši ka letšatši. (1 × 10)

[10]

KAROLO YA C:

10

KAROLO YA D: DITŠWELETŠWA TŠA TSEBIŠO, MELAETŠA LE MAHLAKONTŠI

POTŠIŠO 4

- Kgetha setšweletšwa se **tee** fela, o ngwale botelele bja mantšu a 120-150.
- Tikologo ya geno e na le bothata bja kgaotšo ya mohlagase kgafetšakgafetša. Thala **phoustara** yeo ka yona o ka fago magageno dintlhakgolo tše bohlokwa mabapi le tshedimošo ka tsheketsa ya mohlagase. (Tshedimošo e ngwalwe ka Sepedi)
 - Sehlopha sa mmino sa "Mahlathini" se tlilo etela motse wa geno ka kgwedi ya Desemere ge dikolo di tswaletšwe. Sehlopha se ttle go thabiša baswa ka mmino wa setšo gomme go tsena ke mahala. Bjale, wena tšweletša **maphephetsebiši** go baithuti ba dikolo tše fapafapanego go phatlalatša molaetsa wo ka go ba fa ditaba ka botlalo.
 - Letšatši la go bouta le batametše. O kgopetšwe ke sekolo sa kgauswi le motse wa geno go tlo ruta le go laetša baithuti ditsela tša go bouta ge ba setše ba fihlile seteišeneng sa go bouta. Bjale, wena ka ge o kile wa bouta, gape o na le tsebo, ngwala **ditaelo** tše ditsela tša go bouta seteišeneng tše o tlogo di ruta baithuti bao.
 - Motswalago yo a dulago kgole le ga geno, o swanetše go tla go fa polelo moletlong wa gago wa matswalo a masomepedi-tee. Ka ge e le kgale a sa etele gageno, a ka tla a timela. Bjale, mo ngwalele **ditšhupetšo** tša tsela. (1 × 10)

[10]

KAROLO YA D:
PALOMOKA YA TLHAHLOBO:10
100

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE
EXAMINATION**

KREITI YA 10

SEPEDI LELEME LA GAE

LEPHEPHE LA PELE

MEPUTSO: 70

NAKO: 2 DIIRI

Palomka ya matlakala a dipotšišo ke 10.

103 1 H

HLOKOMELA:

- Lephephe le arotšwe diripa tše THARO e lego A, B le C.
- Araba dipotšišo tša tšona ka moka.
- Araba dipotšišo go ya ka moo o laelwago ka gona.
- Itswalanye le dipotšišo pele o ka thoma go di fetola.
- Tatelano ya dikarabo e swane le ya dipotšišo.
- Ngwala ka bothakga , o šomiše polelo ya maleba ye e hlwekilego.

KAROLO YA A**TEKATLHAOLOGANYO****POTŠIŠO 1**

- 1.1 Badišiša ditemana tše di latelago ka šedi, gore o tle o kgone go araba dipotšišo tše di di latelago:

GO REKA DIAPARO MABENKELENG

E be e le mesong wa Mokibelo wa 29 Mei, lebenkeleng la ‘Apara Gabotse’ la diaparo, ebole mothuši wa lebenkele a sa tsebe ge letšatši e le le lešelete go fapano le a mangwe. E be e le mafelelo a kgwedi, gape maikhutšo a dikolo a šetše a kokota mojako. Mafelelo a kgwedi a ra gore bareki ba bantši ba etela mabenkele ka ge ba na le tšhelete ya go reka, gape le maikhutšo a dikolo a fa bana sebaka sa gore ba apare diaparo tša bona tša gae. Bjale, matšatši pele ga maikhutšo ke nako ye botse ya baswa ya go etela mabenkele gore ba lebelele feshene ye mpšha ye e tlilego. Ga go moswa yo a nyakago go šalela morago le go bonwa ka diaparo tše di tšewago go ba tša kgale goba tša go tšwa fesheneng. Ka gona, ba bona go le bohlokwa gore ba etele mabenkele a diaparo le go lebelela meaparo ye meswa gore ba tle ba kgone go itokišetša go gahlana le go gwerana ge maikhutšo a dikolo a thoma.

Mokgadi, yo mongwe wa bathuši ba lebenkele, o ile a ‘hlaba’ ka leihlo sehlopha sa baswa bao ba sa tšwago go tsena ka lebenkeleng. Ba ile ba thoma go fofela ka mo, le ka mo. O sa re ba ka mo, ya ba ba šetše ba le ka karolong ya ‘dipokate’ (jeans). Saese, mmala goba mosego, e be e se tša mathomo tša go lebelelwa. Mmal! dipokate di ile tša fetlowa ke mašaedi, tša phopholwa tša išwa mathoko ka moka go nyakwa bomorago bja yona go bona leina ‘label’. Gore sehlopha se šomiša metsotso ye mebedi goba ye mentši go bogela bobotse bja pokate yeo, go be go etšwa go seo se ngwadilwego ka morago ga yona.

DIPOTŠIŠO

- 1.1.1 Ke ka lebaka la eng letšatšikgwedi le le bohlokwa go mothuši wa lebenkele? (2)
- 1.1.2 A na ke kakanyo ye botse go bitša lebenkele ‘Apara Gabotse’? Šitlela karabo ya gago. (2)
- 1.1.3 Na ke eng seo motho a ka se dirago go netefatša gore o tseba diaparo tše di tsebjago go ba tše tšwilego fesheneng? (1)

National Senior Certificate

- 1.1.4 Na mongwadi o šupa eng ge a re baswa ba be ba ‘**fofela ka mo le ka mo**? Šitlela karabo ya gago. (1)
- 1.1.5 Ke ka lebaka la eng baswa ba bantši ba nyaka ‘maina’ mo diaparong tša bona? Efa kakanyo ya gago. (1)
- 1.1.6 Hlaloša gore mongwadi o šupa eng ge a re Mokgadi o ile a ba ‘**hlaba**’ ka leihlo sebakeng sa gore a ba ‘lebelela’? (2)
- 1.1.7 Lentšu le ‘hlaba’ ka leihlo, le ka tliša hlalošo ye e fapanego le ka moo le šomišitšwego ka gona temaneng ka go šupa kgethollo goba tlhaolo go batho ka go fapano. Hlaloša gore batho ba ba latelago ba ka kgethollwa (bias/prejudice) bjang ke batho ba bangwe ka go ba lebelela fela ka mahlo, ke moka motho a tšea sephetho.
- (a) Baswa (1)
 - (b) Bašweu ba Afrika Borwa (1)
 - (c) Basotho ba Afrika Borwa (1)
 - (d) Digole (1)
- 1.1.8 Kgatelelo ya bagwera (peer pressure) go baswa bao ba ratago diaparo tša maina, efela ba sa kgone go di hwetša, e ka huetsa maphelelo a bona gampe, mme ba aparelwa ke mathata ao ba ka se kgonego go a laola. Efa bothata bjo botee bjoo ba ka lebanago le bjona. (1)
- 1.1.9 Hlaloša mothaladi wa mafelelo go ya ka diteng tša temana ye. (1)

National Senior Certificate

1.2 Badišiša seretwana se se latelago gore o tle o kgone go itwela dipotšišong:

MOGOLOGOLO

- 1 Mahloko maAfrika,
- 2 Re re nxae maAzania,
- 3 Go tloga Cape Town,
- 4 Go sobela Cairo.
- 5 O tsebjia ka la Ma K,
- 6 O dutše Orlando West,
- 7 Kalana ya gagwe e wetše Thaba-Nchu,
- 8 A anya thuto Natal, Mariann High Scool,
- 9 Ke morutišigadi ya ba modirelaleago,
- 10 O lwetše ditokelo tša basadi,
- 11 A gapa mogofe le ngwanenyana selwela Madibamagolo
- 12 Go tloša kgatelelo ya banna
- 13 Madireng a ngwala pukung ya Zamani
- 14 Soweto Sister Council.
- 15 Kgarurung tša 1976 a lahlelwa ntlwanaswana,
- 16 A nkga lefetla la polotiki
- 17 A gatiša pukuphelo ya gagwe ka 1985
- 18 A ngwala kanegelotšhaba 'Sit Down and Listen'
- 19 Makgolo ka bogolo ,
- 20 O ikela badimong ka la 19 April 2006,
- 21 Mengwaga e le masome-senyane-tee.

DIPOTŠIŠO

- 1.2.1 Sereto se se be se retwa kae? (1)
- 1.2.2 Mantšu a: **ditokelo** le **kgatelelo** a tšweletša maatlakgogedi le maikutlo mogopolong wa motho. Na o kwešiša eng ka tšhomiso ya ona? (2)
- 1.2.3 Badišiša methalotheto ya 5-9, gomme ofe moko wa yona go ya ka moo o tšweletšwago ke tematheto ye. (1)
- 1.2.4 Hlaloša dikafoko tše di latelago go ya ka moo di šomišitšwego ka gona mo seretong se.
- (a) ... a lahlelwa ntlwanaswana. (1)
- (b) A nkga lefetla la polotiki. (1)

National Senior Certificate

- 1.2.5 Na ke radipolotiki/madipolotiki ofe yo o mo tsebago a tumile? Ke tema efe yeo a e kgathilego dipolotiking tša Afrika Borwa? (2)
- 1.2.6 Na mongwadi o šupa eng ka mothalotheto wa 19? (1)
- 1.2.7 Na e ka ba go na le lebaka le bohlokwa la go reela kanegelotšhaba ye leina la 'Sit Down and Listen'? Efa boikgopolelo bja gago. (2)
- 1.2.8 Go tšwa temaneng ye, re lemogile gore dikgaruru tša boMa K tša 1976 di dirile gore lehono letšatši la 9 Agostose le tsebje go ba la ditokelo tša basadi tša lefase, le go ketekwa Afrika Borwa ka bophara bjalo ka segopotšo.
Bjale, letšatši la 16 Juni 1976, lona go diregile eng dikolong tša Afrika Borwa, le gore le ketekwa bjang bjalo ka segopotšo? Hlaloša ka boripana. (2)
- 1.2.9 Na wena o bona tsela e kaone e le efe ya go fediša goba go rarolla mathata le go se kwešišane gare ga baithuti le barutiši dikolong? (2)

KAROLO YA A: /30/

KAROLO YA B**KAKARETŠO****POTŠIŠO 2**

- 2.1 Badišiša ditemana tše di latelago, gomme o ngwale kakaretšo ya tšona ka go fa lenaneo la dintlha tše di sa fetego mantšu a 80-100 tše di laetšago mathata ao a aparetšego metsemagae mabapi le tlhaelelo ya dikgwebo tša go rekiša nama le merogo.

SEKGOBA SA MMARAKA

Mateu ke rakgwebo-potlana yo e sa lego yo moswa, gape o lemogile gore batho ba ba dulago metse-magae ba na le tlhaelelo ya go ka fihlelela mabenkele ao a rekišago nama goba lona leselaga. Leselaga leo ba ka le fihlelelago le bokgole bja dikelometara tše lesome. Bontši bja badudi ba magaeng ga ba na motlakase ka mantlong a bona, ke ka moo ba se nago le ditšidifatši.

National Senior Certificate

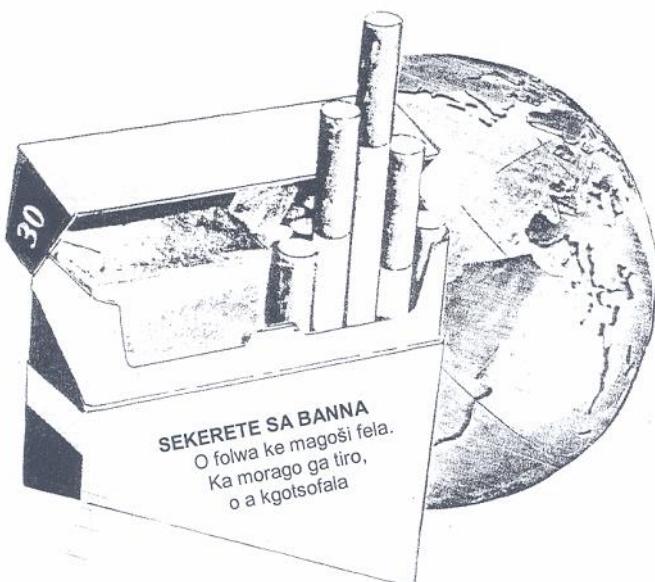
Se se ra gore ba kgonago go e apea matšatši a mabedi fela. Mathata a mangwe ao ba lebanego le ona ke a dinamelwa. Ba tshephile fela dithekisi tše di ba rwalago go ba iša mabenkeleng ao, ka gona, ga go kgonagalo ya gore ba hwetše nama le merogo ye e sa lego ye meswa (fresh).

Mo motseng wo, ga šešo gwa ba le motho yo a kilego a buka leselaga, gobane le ge e le gore kganyogo ya batho ke e ntši go hwetša nama le merogo ye metala goba ye menana, mmaraka ke wo monnyane go ka phonkgelela dipoelo (profit) tše di bonagalago. Mateu o lemogile gore lefelo leo le na le dibaka tša kgwebo, ka gona, a fotoša lori ye kgolo go e dira leselaga le le sepelago(mobile butcher), a tsentšha ditšidifatši ka gare, gomme a e ngwala 'mmaraka wa leselaga la go sepela' (mobile meat market). O ile a lemoga gape badudi ba bangwe ba mmalwa ba magaeng bao ba hlokago thušo ya mohuta wo, gomme a dira lenaneo la gore a etele ka mehla badudi ba bangwe le ba bangwe diiri tše e ka bago tše pedi fela, maikemišetšo e le go leka go tswalela sekgoba sa tlhokagalo ya nama le merogo ye meswa.

KAROLO YA B: [10]

KAROLO YA C**THUTAPELELO****POTŠIŠO 3**

- 3.1 Lebelediša seswantšho sa papatšo se se latelago, gore o tle o kgone go se hlatholla ka go araba dipotšišo tše di se latelago:

SEKERETE SA MABONWA

National Senior Certificate

- 3.1.1 Mongwalo wa '**sekerete sa mabonwa**', o ngwetšwe ka ditlhaka tše dikgolo, mola '**sekerete sa banna**', le diteng tše dingwe, di iphihlile, di ngwadilwe ka maletere a mannyane. Taba ye e dirilwe ka boomo ke babapatši. Hlaloša lebaka la gona ka botlalo. (1)
- 3.1.2 Na o bona o ka re ke monagano wo mobot se go bitša sekerete se sa 'Mabonwa'? Šitlela karabo ya gago (1)
- 3.1.3 Na o nagana gore ke ka lebaka la eng mmapatši a šomišitše lentšu le 'banna' e sego 'basadi'? (2)
- 3.1.4 A ke seswantšho sa eng ka morago ga lepokisana le la sekerete? Hlaloša mohola wa seswantšho seo mabapi le papatšo ye. (1)
- 3.1.5 Wena ge o nagana e ka ba lebaka ke lefe la gore theko (poreisi) ya sekerete sa 'Mabonwa' e se ka ya bontšhwa papatšong ye? (1)
- 3.1.6 Na mohola wa tšhomiso ya lentšu le 'magoši' ke ofe go mmadi? (2)
- 3.1.7 Hlaloša khuduego ya maikutlo yeo e tšweletšwago ke tšhomiso ya sefoko se 'ka morago ga tiro, o a kgotsofala'. (2)
- 3.2 Bala temana ye ka šedi, gore o kgone go fetola dipotšišo tša yona.
- Mmakgoro o sepetše **maloba** go ya gaNchabeleng. O ile a re itiela mogala a re botša gore o sepetše **gabotse**. Mootledi o be a tšhogile gore mo ba yago ke **kbole**, ka fao a sa hlwe a senya nako, gomme a otlela ka lebelo la go feta tekanyo, a lebetše ge a otlela koloi ya sekorokoro.
- 3.2.1 Hlaloša gore le lengwe le le lengwe la mantšu ao a ntshofaditšwego le dira modiro ofe go ya ka moo le šomišitšwego temaneng? (3)
- 3.2.3 Ngwalolla mantšu a **mabedi** ao e lego **mathuši** go tšwa temaneng, o be o hlame lefoko le le kwagalago ka le lengwe le le lengwe la ona go laetša kwešišo. (2)

National Senior Certificate

3.3 Bala temana ye e latelago, gore o kgone go araba dipotšišo.

Lenaba ke motho yo a go lokišetšago le go rata go go phediša. Lenaba le thoma bonaba le motho yo le mo hloilego le **go ba tau** ntle le kwelobohloko go tseba ka ga gagwe.

3.3.1 Efa **malatodi** a mantšu ao a thaletšwego gore seo se phethwago ke sediri e be sa nnete go ya ka tiro ya sona. (½x4) (2)

3.3.2 Tliša malatodi ao a lego go **5.1.1** ka tsela ya **maitiri** gomme o a šomiše mafokong go laetša kwešišo. Kgetha a mabedi fela. (½x4) (2)

3.3.3 Efa **tlhalošo** ya sekapolelo seo se ntshofaditšwego temaneng go ya ka moo se šomišitšwego ka gona. (1)

3.4 Poledišano ke ye e a latela, e bale ka kwešišo gore o kgone go itwela dipotšišong.

Kgotho: Hei Mzala, o kwele gore ba kgethile mang go ba moetapele?

Boleta: Ee thaka, dae vrou van Rabotho. Gape yola ke mosadisadi.

Kgotho: Na o a gafa monna! O ka re batho ba re nyatšiša ka **dintepa** tše, wena wa dumelana le bona? Ga o tsebe gore tša etwa ke e tshadi di wela ka leweng?

Boleta: Aowa, nna ga ke bone bothata ge go kgethilwe mosadi.

Kgotho: Le sa tlie go thula kota, gomme gwa nkga gwa re fong! e le ge mosatšana a tla be a šomela ka potleng ya gagwe, mebotoro e le ya mabaibai, borotho bo tlotšiwa ka mo le ka mo. Ke re a boletsé Mmabotse mosadi wa Botlokwa.

Boleta: A! ke be ke re o gata ka mošito o tee le tokologo, kganthe ke a iphora.

3.4.1 Tliša lentšu le le ntshofaditšwego ka mokgwa wa **nyenyefatšo**, o be o laetše gore nyenyefatšo yeo e šupa eng. (2)

3.4.2 Tsopola karolo yeo e laetšago **kganetšo**. (1)

3.4.3 Khuduego ya maikutlo ye e tšwelelago poledišanong ya ka godimo, ke ya **lenyatšo**. Tsopola khuduego yeo, o be o laetše tšhomiso ya yona (2)

National Senior Certificate

- 3.4.4 Hlaloša **mebolelwana** ye go ya ka tšomiso ya yona poledisanong
(a) Tša etwa ke e tshadi di wela ka leweng (1)
(b) O gata ka mošito o tee le tokologo. (1)
- 3.4.5 Tsopola mohlala wa **rejistara** ye e šomišitšwego mo, o be o fe mohuta wa yona. (1)
- 3.4.6 Ngwala **maadingwa** a a thaletšwego ka polelo ye e amogelwago (2)
- KAROLO YA C:** /30/
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: / 70 /

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

KREITI Y A 10

SEPED I LELEMELALELETSO LA PELE

LEPHEPHE LA BORARO

MEPUTSO: 100

NAKO: 2 DIIRI

Palomka ya matlakala a dipotšišo ke 6.

114 3 F

DITAELO:

- Lephephe le arotšwe ka dikarolo tše NNE e lego, A, B, C le D.
 - Karolo ya A ke **ditaodišo**, B ke **ditšweletšwa tša tirišano**, C ke **ditšweletšwa tša kgakollo**, D ke **ditšweletšwa tša tsebišo**, Melaetša le mahlakorentši.
 - Bala dipotšišo ka tlhokomelo gore o se hlahlathe.
 - Araba potšišo **e TEE** fela karolong ye nngwe le ye nngwe.
 - Thoma potšišo ye nngwe le ye nngwe letlakaleng la yona.
 - Ngwala ka bothakga le mongwalo wa go bonala.
 - Moithuti o tla fiwa meputso ya go rulaganya le go badišiša.
 - Sengwalwa se sengwe le se sengwe se rulaganywe ka lenaneo la go swana le mmepe wa monagano goba lenaneo leo le ka go thušago go rulaganya sengwalwa sa gago.
 - Hlokomela morero le sebopego sa sengwalwa se sengwe le se sengwe go ya ka go fapanwa ga dinyakwa tša sona.
 - Dingwalwa ka moka di ngwalwe ka Sepedi.
-

KAROLO YA A : DITAODIŠO

POTŠIŠO 1

Kgetha e **TEE** ya ditaodišo tše di latelago gomme o ngwale taodišo ya botelele bja mantšu a 400-450:

1. Ke ka fao ke gopolago morutiši yo ke bego ke mo rata kudukudu.
2. Mathapama a Mokibelo lepatlelong la kgwele ya maoto. Hlaloša tše o di bonago, o di kwago, menkgo, ditiragalo le maikutlo a gago ge o le fao.
3. Molaotheo wa naga ya rena o dumelela basadi go gweba ka mmele. Ngwala taodišo yeo go yona o laetšago go dumelana le go ganana le taba yeo.
4. Thuto ya ka gae ke motheo wa bokamoso.

KAROLO YA A: [50]

KAROLO YA B: DITŠWELETŠWA TŠA TIRIŠANO

POTŠIŠO 2

Kgetha e **TEE** go dingwalwana tše di latelago gomme o ngwale ka yona. Botelele bo se fete mantšu a 180-200.

1. Ditsela tša motse wa geno ga di sepelege, kabo ya meetse le Mohlagase di kgaolwa kgafetšakgafetša. Badudi ba kopane go ngongoregela se ka ge se tliša ditlamorago tše di sa lešego di wela.
Bjalo ka mongwaledi wa lekgotla , ngwalela ramotse **memorantamo** wa dingongorego tša lena.
2. Ka go tsinkela khathuni ye e lego ka fase, go bonagala o ka re motho yo a lego ka pele, o šomiša maatla a mantši a mokokotlo go leka go tswalelela diswantšho tše di bonagalago lemating bjalo ka dipoko. Ke ka moo a rego: ‘tša maabane di sa na le rena le lehono’.

Ngwala athikele yeo e tlogo phatlalatšwa kuranteng yeo o e ratago Ka ditiragalo tše o naganago gore di sa bonagala mola re iphora gore di nyametše le mmušo wa apareteiti.

3. O na le bothatanyana bjoo bo sa go lešego di wela gomme o tšhaba go boledišana le batswadi ba gago ka bjona Ngwalela mogwera wa gago **lengwalo** o mo hlaološetše ka bjona le go kgopela maele.
4. Hlogo ya sekolo sa geno e memile batswadi ka moka go tlo rerišana ka maitshwaro a baithuti mo sekolong. Wena bjalo ka moetapele wa lekgotla la baithuti, o kgopetšwe go ngwala **pego** ya seo le rerišana.

(1 x 30) [30]

KAROLO YA B: [30]

KAROLO YA C: DITŠWELETŠWA TŠA KGAKOLLO

POTŠIŠO 3

Kgetha setšweletšwa se **tee** gomme o ngwale ka sona botelele bja go lekana mantšu a 120-150.

1. Kgaetšedi ya gago e swara mengwaga ye masomepeditee kgauswinyana. Batswadi ba gago ba go kgopetše go ngwala karata yeo go tlogo mengwa bagwera ka yona. Hlama **karata** yeo o be o tlatše molaetša wa memo.
2. Lekgotla la baithuti ba sekolo sa geno le tlile go swara kopano le barutiši ba sekolo go tlo go ahlaahla ka melawana le mathata ao a aparetšego baithuti sekolong. Ngwala **lenaneothero** le le tlogo latelwa kopanong yeo.
3. Romela motswadi wa gago **SMS** go mo hlalošetša gore o tla fihla gae morago ga nako ka ge o ile wa gapeletšega go feta bokgobapuku ka lebaka la projeke yeo ba le filego yona. (Molaetša o ngwalwe ka Sepedi).

(1 x 10) [10]

KAROLO YA C: /10/

KAROLO YA D: DITŠWELETŠWA TŠA TSEBIŠO, MELAETŠA LE MAHLAKORENTŠI

POTŠIŠO 4

Kgetha setšweletšwa se **tee** gomme o ngwale ka sona botelele bja go lekana mantšu a 120-150.

1. Ke mathomong a ngwaga, gomme sekolo sa geno se sa tšo amogela baithuti ba baswa ba kreiti ya seswai. Ka lebaka la bogolo bja sekolo sa lena sa manamelo a godimo a dikgato tše tharo, baithuti ba baswa ba ka feletša ba timetše go ya diphaphošing tša bona tša borutelo. Bjale, wena bjalo ka yo mongwe wa baetapele ba lekgotla la baithuti, hlaloša **ditšhupetšo** tše o tlogo di šomiša ge o laetša baithuti ba baswa sekolo sa geno.

2. Ka letšatši la Juni 16, go tlie go ba le diphadišano tša ditalente tše fapafapanego tša baswa.mo profenseng ya geno. Batšea sefoka ba tla ikgapela meputso ya godimo. Bjale, wena phatlalatša molaetša wo ka **maphephetsebiši** go baswa o ba hlohleletše go tsenela phadišano ye. Maphephetsebiši a bolele ditaba ka botlalo mabapi le morero wo.
3. Hlama **phoustara** yeo e lego kgahlanong le tšhomis̄o ya diokobatši yeo e kwalakwatšago molaetša wa '**GANANG GO ŠOMIŠA DIOKOBATŠI**'. Hlokomela bogolo bja dithaka le tšweletšo ya dintlhakgolo tše bohlokwa ka ga tshedimošo ya diokobatši.
4. Ditlhahlolo tša mphato wa Marematlou di šetše di le kgauswi. Ngwaga wa Go feta o tšweletše mphatong wa Marematlou, gomme o phasitše dithuto ka moka ka dihlora. Bjale, sekolo sao o bego o tsena go sona se go kgopetše go tla go laetša baithuti ba mphato wa marematlou ditsela tša go bala gore ba tle ba phase ka dihlora ditlhahllobong tša bona.

Ngwala **ditsela tšeо ba swanetšego go di latela** ge ba itokišetša ditlhahlolo le ge ba le ka phaphošing ya tlhahlolo.

(1 x 10) [10]

KAROLO YA D: 10

PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 100

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE
EXAMINATION**

KREITI YA 10

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE

LEPHEPHE LA PELE

MEPUTSO: 75

NAKO: 2 DIIRI

Palomka ya matlakala a dipotšišo ke 10.

114 1 F

HLOKOMELA:

- **Lephephe le arotšwe diripa tše THARO e lego A, B le C.**
- **Araba dipotšišo tša tšona ka moka.**
- **Araba dipotšišo go ya ka moo o laelwago ka gona.**
- **Itswalanye le dipotšišo pele o ka thoma go di fetola.**
- **Tatelano ya dikarabo e swane le ya dipotšišo.**
- **Ngwala ka bothakga , o šomiše polelo ya maleba ye e hlwekilego.**

KAROLO YA A**TEKATLHAOLOGANYO****POTŠIŠO 1**

- 1.1 Badišiša ditemana tše di latelego gore o tle o kgone go fetola dipotšišo tseo di di latelago:

“Seresanta, ke go boditše gore ke a mo tseba ,šo yena . O re bolaišitše go kgankga le lefase le a tšhaba dibe tša gagwe. So! ga re mo ngametše ka ditšipi, ke tla namela le yena ka morago ke ete ke letile ditšipi tše”.Sa realo sebata ka lentšu le legolo leo le šišinyago masenke ge a bolela.

‘O mang mokgomana?’Gwa botšiša seresanta Motle ka lentšu la go fola.

‘Ke nna Letshela Maleka morena ,’ka araba ka thothomelo .’

‘Namela o tla bolela pele, mmolai towel!Ka nametšwa bene ka diethiethi,ka felesetšwa ka nkwana ya sehlako.Ya iphošetša ka morago le nna tšukudu ye tala le ka ganong. Seresanta Motle a kgotla bene ya ja fase. Ka morago ka eta ke di bona .

Ka dieta tša ditšipi mo nkwaneng ka ragwa menotlo ye, ka dikgong tše a rego ke diatla ka sobja, ka ngapša ka ba ka papatlwa. Mare ao a hlakahlakanego le mamila a tlala sefahlego sa ka ,sa šala e ke ntlwana ya boithomelo. Ge bene e ema ke ge ke se na bobono. Madi le mare le dihuba tše di kopanego le mamila di dirile diaparo tšaka lepatlelo la tšona. Le kolobe ge pula e sa tšo na ga e be ka tsela ye.

‘Konstabolo Sehlola, mo fološe.’

A realo sersanta Motle a iketlile. Na le re ke go fološwa mola e le go kgarametšwa gore ke we!

DIPOTŠIŠO

- 1.1.1 Ka dintlha tše pedi, hlaloša seo temana ye e bolelago ka sona. (2)
- 1.1.2 Bapetša tšhomis̄o ya segalo (tone) gare ga polelo ya Seresanta le ya Konstabolo gomme o tšweletše dimelo tša bona mabapi le seo: Efa semelo se tee se tee.
- Konstabolo: ...ka lentšu le legolo leo le šišinyago masenke ge a bolela.
Seresanta: ... ka lentšu la go fola. (1)
- 1.1.3 Na o tšeа retšistara yeo e šomišitšwego mo e le ya semmušo goba ya segwera? Tiiša karabo ya gago ka mohlala go tšwa temaneng. (1)
- 1.1.4 Na ke dikapolelo dife tšeо di šomišitšwego mo:
- (a) ka dikgong tše a rego ke diatla...
 - (b) ...lentšu le legolo leo le šišinyago masenke ge a bolela. (2)
- 1.1.5 Ntšha mohlala o tee wa jakone yeo e šomišitšwego mo, o be o fe lebaka la tšhomis̄o yeo. (1)
- 1.1.6 Hlatholla mebolelwana ye e latelago go ya ka moo e dirišitšwego ka gona mo temaneng ye.
- (a) go kgankga le lefase. (1)
 - (b) ... ya ja fase. (1)
- 1.1.7 Gare ga diphoofolo tše ka moka, Letshela o reng a itshwantšha le kolobe? (1)
- 1.1.8 Na ke ditokelo dife tša Letsheka tšeо di gatakilwego ke Konstabolo Sehlola? (1)
- 1.1.9 Na o nagana gore tok a phethagaditšwe ka go swarwa le go išwa kgolegong ga Letshela? Efa boikgopolelo bja gago. (1)
- 1.1.10 Efa kakanyo ya gago mabapi le bosenyi ka kakaretšo nageng ya geno, le gore wena o bona bo ka fedišwa bjang? (2)

[15]

- 1.2 Badiša ditemana tše di latelago gore o tle o kgone go araba dipotšo tše di di latelago:

LEFELO LA GO BOLOKELA BAHU

Boraditeko ba re mathata a tlo tšwelela ka lebaka la lefelo la go bolokela bahu. Mafelo a, a thoma go tlala, ebole go šetše go tletše a mantši. Mabitla a šetše a le bjalo ka lešabašaba la lewatle. Nageng ya Makulukupase go thwe batho ka moka bao ba tla hlokofalago ka morago ga mengwaga ye lesome go tloga bjale, go ka ba le bothata bja go se hwetše lefelo la moo go bolokelwago gona.

.Dinageng tše dingwe bao ba sa tsebego tša tikologo ya mafelo a, ba re ditopo tše e ka bago dimilione tše tharo di tla bolokwa mo mengwageng ye lesome ye e tlago ka lebaka la leuba le lešoro la HIV/AIDS. Palo ye ya mahu ka lebaka la bolwetši bjo, go ya ka ditsebi go thwe e tla golela go 16 000 ka ngwaga wa 2007.

Banyakiši ba re go tla nyakega lefelo la bogolo bjo e ka bago mapatlelo a a lekanago 1 440 a kgwele ya maoto ao a kago kgona go bolokela bahu ba bolwetši bjo.

HIV/AIDS ga e kgethe. Leuba le le tlo re fetša molokwanarite. Batho ka moka ba eletšwa go tsenela dithuto tša temošo mabapi le bolwetši bjo. Bao ba nago le tsebo ka bolwetši bjo, ba sa kgopelwa go itšweletša go tlo fa letsogo go ruteng setšhaba ka lenaba le la maphele a batho. Batho ba mohuta wo ba kgopelwa go tlo fahloša batho mabapi le ditumelo tše di lego gona tša 'phodiso' ya bolwetši bjo, tše di lego nonwane fela.

(E fotoletšwe le go amantšhwa go tšwa go: 'The Star', 4 Matshe 2002)

DIPOTŠIŠO

1.2.1	Ke eng seo se go hlogolago maikutlo ge o bala temana ya mathomo? Šitlela karabo ya gago.	(2)
1.2.2	Go ya ka banyakiši ba mafelo a go bolokela bahu, bothata bjo bo ka rarolwa bjang?	(1)
1.2.3	Na wena bjalo ka moswa, o ka itshireletša bjang bolwetšing bjo ba HIV le AIDS? Efa ditsela tše pedi.	(2)
1.2.4	Ke eng seo re se lemošwago go ka se dira mabapi le tshedimošo ya bolwetši bjo go ya ka temana ye?	(1)

- 1.2.5 Na o nagana gore ke ka lebaka la eng mmušo o swanetše go ba le maikarabelo le tema yeo e e kgathago go lwantšha le go fetola maphelo a bolwetši bja HIV/AIDS go Afrika ka bophara? Efa kgopolو ya gago. (2)
- 1.2.6 Wena ge nka be o le MEC wa Tša Maphelo mo nageng ya geno, o be o tla dira eng mabapi le bolwetši bja HIV/ AIDS? Efa kakanyo ya gago (2)
- 1.2.7 Na molwetši wa AIDS a ka hlokomelwa bjang? Efa ditsela tše pedi. (2)
- 1.2.8 Efa tlhalošo ya dikafoko tše di latelago go ya ka moo di šomišitšwego ka gona temaneng ya ka godimo:
- (a) Leuba le le tlo re fetša molokwanarite (1)
 - (b) Go tlo fa letsogo. (1)
 - (c) Yeo e lego nonwane fela. (1)

[15]

KAROLO YA A: /30/**KAROLO YA B****KAKARETŠO****POTŠIŠO 2**

- 2.1 Temana ye e latelago e tšweletše ka gare ga makasine, bjale o nyaka go sedimoša bagwera ka mohuta wo wa batho. Thoma ka go fa temana ya gago hlogo, gomme o ngwale kakaretšo ya yona ka mantšu a sa fetego 250-280.

Mosadi yo Seboledi, e be e le yo mongwe wa mahodu ao a bego a sa utswe eupša a dio tšea .Motho wa lesego ,le leleme le boreledi le metlae ya go thiba letšatši.Tšeо ka moka di be di bipa semelo sa gagwe sa bohodu.

O be a šoma dipolaseng go swana le basadi ba bangwe ba motse Ba namela dilori e sa le ka leselaphutiana. Basadi bao a šomago le bona ,ba be tseba gabotse gore Seboledi ke lehodu,efela ba sa lemoge gore le bona o a ba utswetša .

Ba be ba tšea mefago ya bona ge ba eya mošomong gore ka letena ba kgone go tloša monna yo motelele yo a tla bego a ba swere. Mogwera wa rena yena ga a tšee mphago, o no tšea sekotlelwana se sennyane se se se nago selo.

Basadi ge ba bona a swere sekotlelwana seo, ba nagana gore ka gare ke dijo, kganthe tsotsi yona e a tseba. Ge ba le mošomong mošomo o tšwela pele, Seboledi o tloga ka lebalo bjalo ka mpše a lebile merwalong ya bašomi. O tla ngwatha dijo tša batho bjalo ka legotlo a tšhela ka sekotlewaneng sa gagwe. Nako ya letena ge e fihla, o tla mmona a segasega, a bolela metlae ya go se fele gore batho ba se ke ba lemoga gore dijo tša bona di ngwathilwe.

[10]

KAROLO YA C

THUTAPELELO

POTŠIŠO 3

- 3.1 Bala poledišano ye e latelago ka šedi, gore o tle o kgone go araba dipotšišo tše di e latelago:

MMATŠO: Balotšana tenang! Le tšea ngwanaka le mo iša seantlo ke sa tsebe?

BOREKHU: O ra gore ga o tsebe segageno? Ye kgolo ge e iketše ye nnyane e a tsena.

MMATŠO: Ngwetšana ya lena e ithobaletše. O phethile la gore lebitla la mosadi ke bogadi. Bušang yo le mo utswitšego.

BOREKHU: Aowa! Dikgomo tša rena tšona?

MMATŠO: Ke re tlogela go mpotša ka batho ba bagolo le segologolo.

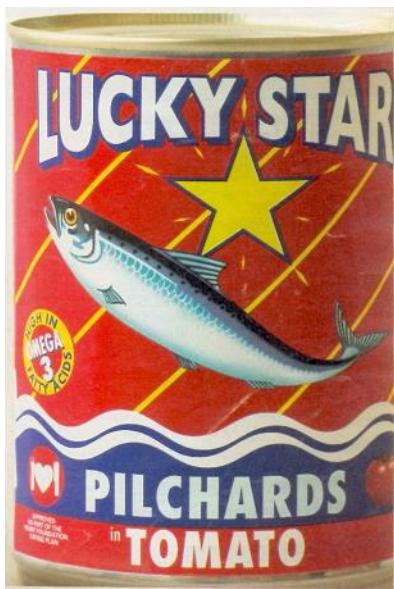
BOREKHU: Go lokile, re tla tsoga re di ahlaahla bosasa ge letšatši le hlabo.

DIPOTŠIŠO

- 3.1.1 Ntšha khiduego ya maikutlo yeo e laetšago kganetšo o be o e diriše lefokong go laetša kwešišo. (2)
- 3.1.2 Tsopola leitiri le tee go tšwa poledišanong gomme o hlaloše tšomišo ya lona. (2)
- 3.1.3 Hlaloša mebolelwana ye e latelago, le gore e dirišwa neng bophelong:
- (a) Lebitla la mosadi ke bogadi (1)
 - (b) Le tsea ngwanaka le mo iša seantlo? (1)
- 3.1.4 Na mošomo wa lephethi ke ofe lefokong? Thekga karabo ya gago ka go tsopola mohlala go tšwa poledišanong. (2)
- 3.1.5 Hlaloša mošomo wa **tšona** lefokong le le latelago, le gore le šomišetšwa eng?
- (a) **Dikgomša** rena tšona? (2)
- 3.1.6 Hlaloša pharologano ya moselana wa **-ana** go ya ka tšomišo ya yona temanang ye:
- (a) Balotšana le (b) Ngwetšana (2)
- 3.1.7 Laetša mohlala wa lefokotaelo go tšwa poledišanong. (1)
- 3.1.8 Tsopola mohlala wa sehlophantšu sa lehlathi, o be o fe mohuta wa lona. (2)
- 3.1.9 Tsopola mantšu a mabedi poledišanong ao a ganetšanago. (2)

[17]

- 3.2 Lebelediša seswantšho se se latelago gore o kgone go araba dipotšišo ka ga sona.

- 3.2.1 Na ke ka lebaka la eng go šomišitšwe dithhaka tše dikgolo mo go 'Lucky Star', mola go Pilchards Tomato e le tše dinyenyane? Efa lebaka le le tiilego la mmapatši. (1)
- 3.2.2 Seswantšho se sa hlapi ge o se lebeletše se go tsošetša khuduego efe ya maikutlo. (2)
- 3.2.3 Babapatši gantši ba laetša fela dilo tše di botse ka ditšweletšwa tša bona, eupša dilo tša go swana le theko le tše di šomišitšwego motswakong le tše dingwe ga di ke di bontšhwa. Na lebaka e ka ba lefe? Efa kakanyo ya gago. (1)
- 3.2.4 Na ke ka lebaka la eng babapatši ba bapatša ditšweletšwa tša bona setšhabeng? Efa dintlha tše pedi. (2)
- 3.2.5 Na seswantšho se sa hlapi se tswalana bjang le thaetlele ya sererwa 'Lucky Star'? (2)
- 3.2.6 Lebelediša diswantšho tše dingwe tše di tšwelelago mo sebapatšong se, o hlaloše maatla a tšomiso ya tšona. (2) [10]

- 3.3 Ngwala mantšu a Sepedi go maadingwa ao a šomišitšwego mo temaneng ye e latelago:

Sekolo sa gešo go tšhabja titšhere Mamabolo fela. ka mehla re ba le bothata bja bana bao ba fihlago llata sekolong. Ba dira gore hlogo ya sekolo e kwate. Bašemane ba fiwa kotlo ya go kolomaka diphaphoši.

(4)

- 3.4 Laetša pharologano yeo e tšweletšwago ke mafoko ao a latelago ka go fa tlhalošo ya lefoko le lengwe le lengwe.

- 3.4.1 (a) Ke dula ga Matlala. (1)
(b) Ke dula GaMatlala. (1)

- 3.4.2 (a) Hlogo ya sekolo e boletše ka Sepedi le Seisemanne. (1)
(b) Hlogo ya sekolo e boletše ka Sepedi le ka Seisemanne. (1)

KAROLO YA C : 35
PALOMOKA YA TLHAHLOBO : 75